

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ У ТВОРАХ БРАТІВ КАПРАНОВИХ

Предметом аналізу статті є особливості функціонування категорії оцінки у творах сучасних письменників – братів Капранових. Автор визначає, що основними об'єктами оцінки є політична ситуація, сімейні стосунки, суб'єктами – герої творів і автори. У публікації підтверджено, що оцінка вербалізована за допомогою ою прикметників та дієслів; за морфологічними ознаками – за допомогою ою суфіксації та префіксації.

Ключові слова: категорія оцінки, вербалізація оцінки, оцінний компонент.

Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики орієнтує дослідників на збільшення уваги до такої логіко-лінгвістичної категорії, як оцінка. Є. М. Вольф, Н. Д. Арутюнова, Г. А. Золотова неодноразово визначали цю категорію об'єктом дослідження. Вчені проаналізували особливості реалізації оцінки у текстах різних стилів, так, із рекламними текстами працювала Т. А. Космеда, з художніми – В. А. Чабаненко та ін. [4; 5].

Дослідники дійшли висновку, що в мові відображається взаємодія дійсності й людини у найрізноманітніших аспектах, одним з них є оцінний аспект: об'єктивний світ розчленовується людиною з позиції його оцінного характеру – добра і зла, користі й шкідливості й так далі, і це розчленування є соціально зумовленим і дуже складним чином відображено у мовних структурах [2, с. 295].

Оцінні слова є матеріалом для обґрунтування концепції значення. «Вона тісно пов'язана з комунікативною метою мовленнєвого акту, що програмує дії» [1, с. 13-14]. Оцінка є важливою складовою частиною картини світу окремих осіб, представників певних соціальних груп та цілих націй, оскільки всі події та факти навколишнього світу сприймаються як позитивні, нейтральні або негативні залежно від встановлених норм, правил та особистих переконань. Оцінка репрезентована на різних мовних рівнях: лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному. Емоційно забарвлені слова відображають значення явищ та ситуацій, станів організму і слугують одним з головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки й відбивають ставлення до подій та явищ письменників.

Завдяки культурним та політичним трансформаціям останніх років сучасна українська література набуває нової якості, змінюється, тому, на нашу думку, заслуговує на комплексне вивчення вираження категорії оцінки у творах окремих авторів -сучасників. Одними із яскравих представників цієї когорти є брати Капранови – письменники, видавці, публіцисти, громадські діячі, які своїми творами роблять цікавий зріз сучасного життя. Метою нашої розвідки є вивчити особливості вираження категорії оцінки на лексичному рівні у творах братів Капранових.

Основними компонентами оцінної структури в художньому тексті є об'єкт; оцінний предикат і суб'єкт оцінки.

На лексичному рівні творів братів Капранових категорія оцінки може виражатися за допомогою різноманітних частин мови. Велика роль у цьому належить прикметникам: «Своїми запитаннями він будить в мені демона філософії, який зазвичай ховається, **пришиблений** бізнес-метушеною, а у такі хвилини розправляє хвоста» [Щод, с. 21]; «Хазяйка раптом підвелася, пішла до кімнати і повернулася з

товстелезним обшарпанним зошитом» [ПЗ, с. 56]; «З вуст Тетяни цей **ідіотський жарг**

прозвучав значно дошкульніше, бо мав особисте спрямування» [ПЗ, с. 148]. Слова цієї частини мови поєднують у своїй структурі семантичний та прагматичний аспекти, що відображається як у значенні лексичних одиниць, так і в їх уживанні. Для них є характерною наявність суб'єктивно-оцінювальних значень та відповідних конотацій. Саме тому ці лексеми і мають найбільшу здатність характеризувати предмети у творах, які ми розглядаємо.

У текстах братів Капранових активно використовують дієслова з оцінними значеннями: «–Не настільки буквально. Я думаю, з підрахунком вони й без нас не **облажаються**» [Щод, с. 75]; «Важливо, що він її **угнобив** так, що вона була вже ніяка» [ПЗ, с. 41]; «Спересердя він аж **шваркнув** по столі картами» [ПЗ, с. 90]; «Парторг обурено замахав руками і при цьому примудрився **тицьнути** колегам повні чарочки»

[ПЗ, с. 45]. Оцінний компонент у значенні дієслівних лексем дозволяє виразити ставлення до дії, емоційно, образно передати інформацію, охарактеризувати суб'єкта мовлення. Такий принцип вираження оцінки підкреслює «чоловічий» стиль висловлення думки: відбувається поєднання назви раціональної дії, тобто об'єктивне відображення дійсності, і емотивного ставлення мовця до дії, суб'єктивні властивості дії чи процесу.

Проведений аналіз свідчить, що на лексичному рівні поширені стилістично знижені засоби вираження оцінки такі, як простонародна лексика, розмовні слова, жаргонізми, лайливі слова: *фразаризонула, всілася через стіл, в їдливих коментарі, зараза, набухатися, хохлушка, пахан, фраєра, ідіоти,*

відморозки та ін. За допомогою емоційної іронічної лексики створюється ефект комічного: «Коли раптом це твоє **божественне створіння** відкриває свій **гарненький ротик** і питає: «А ви що, дезодорантом користуєтесь?» Дівчата так здивовано: «А ти що, ні?». «Ні, – каже воно. – Я миюся». [Щод, с. 61].

З оцінною метою автори вдало використовують ресурси готових поетичних засобів, формул,

символів: народні прислів'я («Не лізь поперед батька в пекло» [ПЗ, с. 39]; «Проти лому нема прийому» [ПЗ, с. 140]; «Що наші роблять? Пообідали та хліб їдять» [ПЗ, с. 145]; «З'їли не один пуд солі» [Щод, с. 51]; «Курочка по зернятку збирає» [Щод, с. 301]), приказки («Спомнила баба, як дівкою була!» [Щод, с. 65]; «Тиць бабин Гриць...» [ПЗ, с. 205]), пісні («Ой, приходьте, хлопці, до мене, Кудлата, кудлата ... у мене. Кудлата, кудлата собака у мене..» [ПЗ, с. 142]; «Ой, приходьте, хлопці, до мене, Глибока, глибока... у мене,

Глибока, глибока криниця у мене...» [ПЗ, с. 143]). Використання фольклорних елементів підкреслює яскраво виражену національну самосвідомість письменників, автори таким чином створюють глибинний підтекст, звертаються до національних почуттів читачів.

Важливим засобом емоційної оцінки у творчості Капранових є фразеологізми. Найбільш емоційно забарвленими у творах є фразеологізми на позначення позитивної або негативної оцінки осіб, предметів, вчинків людини, психоемоційного стану людини: «**Очі її метали блискавки, тонкі штильки брутально врізались у килим, вузька спідниця натягувалася на стегнах, як барабан**» [Щод, с. 3]; «**Старшим – щоб не зазнавалися, щоб не вважали, що вхопили врешті Бога за бороду**» [Щод, с. 118]; «**Та цей твій, Ні риба ні м'ясо**» [Щод, с. 308]; «**А ти молода мене соромити, молоко на губах не всохло!**» [ПЗ, с. 129].

До морфологічних засобів вираження оцінки, які зустрічаються у творах братів Капранових,

відносяться суфіксація (*лошаки, коробочки, пілюлька, чарочки, голісінький, виноградинки, грудки, краськи вузлика, більшенький*) та префіксація (*приліпив, поспитати, надбудова, пузи порозпускають, придуркуватю, посміюючись, піддражнювала, припадаючи*). Слова, утворені за допомогою таких морфологічних засобів мають найбільшу оцінну семантику.

Важливо розглянути, хто або що є об'єктом оцінювання. Романи братів Капранових є реконструкцією сучасних подій, тому використання емоційної лексики допомагає з'ясувати ставлення письменників до жінок, політичної ситуації і до інших подій, героїв творів. Оцінюючи політичну ситуацію, брати Капранови використовують емоційну лексику, грубу та лайливу: «**Вовка вчився на мехматі МГУ, коли Радянський Союз розпочав Афганську війну і до армії почали **гребти** усіх – хворих, здорових, дурних, розумних, **петеушників****

та студентів» [Щод, с. 70]. Використовуючи лайливу емоційну лексику, брати Капранови яскраво передали своє бачення представників влади, рівень їх інтелектуального розвитку: «– **Наше життя – це **груповуха!**** – *підняв Паша келих з віскі*» [Щод, с.153].

Характерним для романів братів Капранових є використання емоційної грубої, іронічної, лайливої лексики при зображенні жінок, їхніх звичок як з точки зору чоловіків, так і жінок: «**Дві сорокарічні **кобили** на очах підлеглих тягають одна одну за **патли****» [Щод, с. 339]; «**Можливо саме це і є причиною **невдоволеної гримаски**, що звично прикрашає обличчя моєї дружини**» [Щод, с. 22]; «– **Ти що, ревнуєш?** – *посміхнувся я.* –

*Іще не вистачало! До кого? До цієї **шмакодявки?***» [Щод, с. 4]. Завдяки використанню емоційної лексики можна прослідкувати контраст у ставленні головного героя «Щоденника моєї секретарки» до дружини та до коханки: «**Ну! – **бурчить** вона **незадоволено і****

відсувається» [Щод, с. 26]; «На якийсь час я зникаю у цій грі повністю, відключаюся від світу й існую тільки тут, на Катьчиному тілі, на її шкірі, у її глибинах, немовби сам перетворююся на **манюсіньку виноградинку**, що от-от розколеться та бризне на всі боки солодким соком» [Щод, с. 48].

Експресивна лексика використовується письменниками при оцінці одного персонажа вустами іншого: «Значить, ці **придурки** примудрилися погрожувати по телефону якомусь прибалтійцю, а того врешті підірвали» [Щод, с.212]; «Єслі би вони ззаду не підкрались, нічого б їм не допомогло. Хоч і сто на одного. **Він хлопець ого-го**» [ПЗ, с.118]. Але частіше оцінка героїв твору звучить в авторських ремарках: «–

Єсть! – Парторг знову **придуркувато** відсалютував» [ПЗ, с.111]; «Покрутившись біля ганку деякий час... майор взявся за пошуки знаряддя злочину, власне, того предмета, за допомогою якого звалили Петра, –

зрозуміло, що такого **бугая** голірuch не візьмеш» [ПЗ, с.111]. Завдяки такому використанню емоційної лексики задається тон художнього твору, передається певний настрій, це допомагає сформувати у читача ставлення до героїв твору, їхніх вчинків.

Отже, у творах братів Капранових об'єктами оцінки є політична ситуація, представники влади, бомонду, сімейні стосунки, кохання, суспільно-політичні погляди. Суб'єктом оцінки виступають як герої творів, так і автори. Оцінка вербалізована за частиномовною приналежністю найбільш послідовно за допомогою прикметників та дієслів; зі стилістичного погляду за допомогою простонародної, розмовної, жаргонної, лайливої лексики, за морфологічними ознаками за допомогою суфіксації та префіксації. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо детальне вивчення семантичної структури лексем з метою з'ясування причин появи оцінного компонента.

ЛІТЕРАТУРА

11. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. XVI. – С. 3–42.
12. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341с.
13. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
14. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. / Т. А. Космеда ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2001. – 32 с.
15. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови : [моногр.]/ В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

15. ПЗ – Брати Капранови. Приворотне зілля : роман / Брати Капранови. – К. : Джерела М, 2004. – 288 с.
16. Щод – Брати Капранови. Щоденник моєї секретарки / Брати Капранови. – К. : Гамазин, 2011. – 400 с.

REFERENCES

17. Arutyunova N. D., Paducheva E. V. (1995). Istoki, problemy i kategorii pragmatiki [Origins, problems and categories of pragmatics]. Novoye v zarubezhnoy linyhvystyke [New in foreign linguistics]. M oscow, Progress, Vol. XVI, pp . 3 -42.
18. Arutyunova N. D. (1988). Typy yazykovykh znacheniy: Otsenka. Sobytiye. Fact. [Types of linguistic meanings: Evaluation. Event. Actual]. M oscow, Nauka, 341 p .
19. Wolf E. M . (1985). Funktsyonalnaya semantica otsenki [Functional semantics of evaluation]. M oscow, Nauka, 228 p .
20. Kosmeda T. A. (2001). Aksiologichni aspekty pragmalinyvistiky: zasobi virazhennya categoryy otsinki in ukraïnskiy ta rosiyskiy movah [Axiological aspects of pragmalinguistics: means of expressing the estimation category in Russian and Ukrainian languages]. The thesis is presented to complete for the degree of the Doctor of Philology (speciality 10.02.01 – Ukrainian language, \emdash – Russian language). Kharkiv, 2001, 32 p .
1. Chabanenko V. A. (2002). Stilistika ekspresivnih zasobiv Ukraïnskogo yazyka [Stylistics of expressive means of Ukrainian language]. Zaporizhzhya, ZDU, 351p .

LIS T OF ABBREVIATIONS

5. PZ – Brothers Kapranovs (2004). Pryvorotne zil'ya [Philtre]. K., Dzherela M , 2004, 288 p .
6. Schod – Brothers Kapranovs (2011). Schodennyk moyeyi sekretarki [My secretary's blog]. K., Gamazin, 400 p

The subject of the article is analysis of the peculiarities of evaluation category in the works of contemporary writers – Kapranov brothers. The author determines that the main object of evaluation is the political situation, family relationships, subject of evaluation is the characters of works and authors. The publication confirms that the evaluation verbalizes using adjectives and verbs; the morphological features are using suffixation and prefixation.

Keywords: evaluation category, verbalization evaluation, evaluative component.